

HAIKU JE SVEOBUH VATAN

Eduard Țară: Intervju

ĐVR: Živite u gradu Iași, najvažnijem političkom, ekonomskom i kulturnom središtu Moldavije. Stoljećima je Iași bio na raskrižju najvažnijih trgovačkih ruta koje su povezivale Poljsku, Mađarsku, Rusiju i Carigrad. Je li istina da Vaš grad ima gotovo stotinu pravoslavnih crkava? Sigurno je jako lijep.

ET: Rođen sam u Iașiju, u njemu sam proveo djetinjstvo, on je također i grad djetinjstva moje djece... Kroz povijest, Iași je bio glavni grad cijele Moldavije. Granice su joj bile između Karpatskih planina na zapadu i rijeci Nistru na istoku, izvora rijeke Prut na sjeveru i Crnog mora na jugu. To je velik prostor, najvećim dijelom danas je to Republika Moldavija i Ukrajina. Može se reći da u svijetu postoje dvije rumunjske zemlje: Rumunjska i Republika Moldavija. Pod režimom Sovjetskog Saveza one su bile odvojene, a tako je i danas. Danas, granica Europske Unije označava podijeljenost. Koincidencija? Mislim da ne...

Što se tiče pravoslavne vjere, moram naglasiti da Iași danas ima oko 70 crkava i samostana i velik broj njih čini nacionalnu i međunarodnu baštinu. Gledajući s tog aspekta doista je „najbogatiji“ rumunjski grad, ukoliko se uzme u obzir broj crkvi u odnosu na broj stanovnika. No, moram primijetiti da je pola tih objekata sagrađeno nakon 1989. godine, kada je pala diktatura Nicolae Ceaușescua. Moj grad je vrlo lijep, s mnogim starim zgradama (imamo najstarije sveučilište u zemlji), parkovima i širokim ulicama. Trebam spomenuti i najvećeg rumunjskog pjesnika, Mihai Eminescua (posljednjeg najvećeg pjesnika romantizma u Europi), koji je upravo u Iași napisao svoja remek djela.

DVR: Matematičar se... Negdje sam pročitala da... „matematičar može naučiti sve što želi i raditi sve što voli, ostatak svijeta – ono što može!“ Slažete li se?

ET: Lijepo od Vas što tako kažete. Hvala Vam! Sebe doživljavam kao jednostavnog srednjoškolskog profesora matematike (na školi u okolici Iașe) koji se nastoji angažirati oko objavljivanja svojih prvih znanstvenih studija u znanstvenim časopisima, a koje je priznala svjetska znanstvena zajednica (rangirani su u ISI). Doživio sam razočaranje shvativši da većina velikih znanstvenika ne čita ono što ste napisali, vaše rezultate, već samo bibliografiju onoga što ste i gdje objavili. Tužno je to, za mene i mnoge kao ja, no to je istina u današnjem svijetu. Ukoliko uspijem objaviti svoje rezultate, možda će me proglasiti matematičarem, potvrđenim s diplomom doktora znanosti (nadam se) na području algebre. No, to bi bila diploma s mojim imenom, jer moje srce ne pripada sasvim matematici.

O citiranoj misli o matematičarima, ne znam što bih rekao. Na primjer, ne znam jesu li matematičari dobri supružnici, jesu li dobri očevi svojoj djeci. Velik dio vremena mozak matematičara okrenut je apstraktnom svijetu. Možda ih njihova mašta sprečava da žive običnim, svakodnevnim životom, možda trebaju beskraj kako bi pronašli odgovore na velika životna pitanja. Ne znam. No, mislim da je jedno sigurno: sami matematičari ne mogu dati odgovore na pitanja o smislu života. Tu je potrebna vjera, vjera u Boga. Kao značaj, da, matematičari mogu raditi što požele i vole (s Božjom pomoći), no ostatak svijeta može željeti i činiti te iste stvari na drugi način (i opet s Božjom pomoći, jasno)...

DVR: Kada ste se prvi puta sreli s haiku poezijom, da li Vas je uputio prijatelj, pjesnik ili je to bila prva zbirka haiku poezije koju ste kupili?

ET: Sve do 1990. godine nisam znao što je to haiku, što on znači. Čak je i sama riječ haiku bila nepoznanica za mene. Jednoga dana, sjećam se, bilo je proljeće, kupio sam mali časopis na rumunjskom jeziku pod nazivom „Haiku“. Bio je to prvi broj ovoga časopisa, sada već požutjelog od vremena – eto jedan „haiku“. U to vrijeme, u Rumunjskoj je objavljena samo teoretska knjiga o haiku poeziji, gospodina Florin Vasiliua, osnivača Rumunjskog Haiku Društva (Romanian Haiku Society, RHS) i urednika časopisa „Haiku“.

Činilo mi se da je lako bilježiti ovu vrstu poezije te sam gospodinu Vasiliu poslao svoje prve „haiku pjesme“. Bio je to poraz, jer odgovor je bio NE! Istovremeno, ohrabrivao me da pišem redovito. Gospodin Vasiliu je bio moj prvi učitelj haikua. Od njega sam naučio teoriju. Pozvao me da se učlanim u RHS, te smo u mom gradu kojeg je on posjećivao jednom mjesečno mnogo puta diskutirali o haikuu. Bio je to prvi haiku krug u Iași, s pjesnicima George Bădărăuom i gospođom Amaliom Voicu. Sjećam se, za kulturnu zajednicu Iașia organizirali smo večer haiku poezije. Gospodin Vasiliu tada je rekao da je moj haiku o žabi

Nakon žabljeg skoka-
samo prskanje u noći
i krhotine mjeseca

jedinstven u cjelokupnoj rumunjskoj književnosti. Bila je to velika čast za mene i te su me riječi motivirale za daljnji uspješni rad.

Gospodin Șerban Codrin, veliki rumunjski pjesnik, pomogao mi je primjerima, u otkrivanju onoga što haiku zapravo znači. Čitao sam njegove prve knjige i bio vrlo impresioniran. Bio je moj drugi haiku učitelj. Naučio sam vježbati s njim. Pozvao me u grad Slobozi, objavio je moju prvu renku u svom časopisu. Moj prvi rezultat u svijetu haikua i tanke bio je 2002. godine, kada su moje dvije pjesme nagrađene u Japanu (pohvala na Itoenovu natjecanju za haiku „žaba“ i treća nagrada na natjecanju Kusamakura). Nakon toga, nakon što sam nabavio računalo i uspješno se umrežio, uz pomoć Interneta otkrio sam haiku zajednicu na engleskom jeziku, razne natjecaje te upoznao različite škole i načine pisanja haiku poezije. Pjesnici koje sam čitao od 2005. godine bili su moj treći učitelj haikua: hajidini iz Hrvatske, SAD-a, Novog Zelanda, Velike Britanije, Srbije, Australije, Slovenije...

ĐVR:

poštar pred vratima –
na pismu izdaleka
prva pahulja

Ovaj Vaš haiku bio je prvi pobjednik na našem međunarodnom haiku natjecanju na engleskom jeziku u Kloštar Ivaniću, 2004. godine. Sjećam se, bili smo uzbuđeni zbog svog prvog međunarodnog natjecanja, imali smo prvog pobjednika... Jeste li i Vi bili uzbuđeni i sretni?

ET: Da, doista, bili su to lijepi trenutci! Tada sam bio u sedmom nebu. Bila je to moja prva „prva nagrada“. Sjećam se da je taj haiku bio odbijen na nekom drugom natječaju, no vjerovao sam u njega i proslijedio ga na Vaš natječaj, s nadom, s nadom... Pa onda možete zamislite moje zadovoljstvo kada sam primio nagradu.

DVR: Nakon te nagrade u Hrvatskoj, doslovno ste osvojili haiku svijet svojim majstorskim haikuima! Jasno, haiku pjesnik ne piše svoje haikue da bi osvajao nagrade. One dolaze nakon mnogo učenja i rada. Koliko ste nagrada do sada primili? Više od sto, zar ne? Od srca Vam čestitam na Vašem uspjehu!

ET: Kažete da hajidin ne piše svoje haiku pjesme kako bi skupljao nagrade. No, moram reći da kada ne bi bilo natječaja za haiku, ja ne bih napisao tako mnogo haikua. Otkako sam počeo pisati haiku, nisam objavio niti jednu zbirku. Za mene, kao i u starom Japanu, natječaji donose šarm pisanju, zbog povratne informacije bazirane na anonimnosti pri ocjenjivanju radova. Činjenica da su vašu pjesmu povoljno ocijenili i odabrali pjesnici koji ne znaju da ste vi autor, vrlo je dobar način da shvatite kako je vaša pjesma uistinu dobra. Sviđa mi se činjenica da je u haiku poeziji ocjenjivan sam haiku, a ne njegov autor. Skupljanje nagrada za mene je razlog zbog kojeg pišem haiku, no to je samo jedna od stepenica u učenju o drugima (o kulturama, jezicima, običajima itd.), u učenju o sebi.

Otkako sam otkrio da engleski jezik nije jedini strani jezik na kojem pjesnici pišu haiku, otvorio su mi se novi pogled u svijet. A taj haiku svijet veći je no što smo mislili. Italija, Brazil, Španjolska, Njemačka, Argentina, Litva, Senegal, Nizozemska, Belgija, Irska, Švedska, Portugal, Danska, Kostarika, Bugarska, Meksiko, Poljska, Kuba, Rusija, Filipini, Francuska itd., sve su zemlje u kojima možemo naći jako dobre haikue pisane drugim jezicima, osim japanskog i engleskog. Za mene je to bilo otkriće i shvatio sam da je haiku doista univerzalan, ne zbog engleskog jezika, već zbog svoje duhovne vrijednosti. Počeo sam učiti neke jednostavne stvari o stranim jezicima, kao što su gramatika i rječnik. Internet mi je pomogao da se zbližim s drugim kulturnim prostorima. Smatrao sam da svaki od tih haiku otoka u svijetu zaslužuje moju pažnju i poštovanje. Pa sam iz poštovanja pokušao naučiti neke stvari o njihovoj kulturi, simbolima i slično te pisati haiku kao da sam jedan od njih. Pišući na taj način uspio sam dobiti nagrade na svim kontinentima (osim Antartici) i na mnogim jezicima: francuskom, mađarskom, njemačkom, nizozemskom, talijanskom, portugalskom, poljskom, katalonskom, bretonskom, kastiljanskom, ruskom, bugarskom, švedskom, irskom,

srpskom, norveškom i jeziku Wolof. Istraživao sam neke haiku predjele (posve nepoznate engleskim autorima) kao što su brazilski, talijanski, španjolski, ruski, argentinski, kubanski itd.

Vezano na broj nagrada, na međunarodnim natjecanjima, Bog mi je pomogao dobiti (do rujna 2012. godine) 112 nagrada u 23 zemlje za haiku na 19 jezika i 8 nagrada za tanke u tri zemlje na dva jezika. No, ovi brojevi blijedi su u usporedbi s velikim pjesnikom Ernestom J. Berryem s Novog Zelanda, koji je najnagrađivaniji haiku pjesnik na svijetu.

DVR: Koliko znam, u današnje vrijeme haiku je vrlo popularan u Rumunjskoj. Rumunjski autori nagrađivani su u cijelom svijetu. Vi također organizirate međunarodni natjecaj za haiku poeziju. Zbirka s Vašeg ovogodišnjeg natjecaja na Internetu jako je lijepa, iskreno Vam čestitam!

ET: Da, haiku je vrlo popularan u Rumunjskoj. U ovom trenutku imamo oko 200 pjesnika koji redovito pišu haiku. Objavljuju se zbirke haiku poezije, u mnogim gradovima djeluju haiku društva i haiku grupe. Također, imamo dobre rezultate na međunarodnim natjecanjima, no naš je haiku pokret podijeljen u dva dijela. Sa žaljenjem moram reći da službena kultura ignorira haiku, te da je haiku zapravo pepeljuga u rumunjskoj književnosti. Nema sredstava za projekte vezane uz haiku poeziju, nema sredstava za objavljivanje časopisa ili knjiga. Svi su troškovi pokriveni iz osobnih izvora. Svaki autor sam snosi troškove objavljivanja svojih knjiga, i to u vrlo malim nakladama.

Moj prijatelji u *Romanian Kukai*, naročito gospodin Corneliu Traian Atanasiu, osnivač prvog portala za haiku u nas, imao je ideju o natjecaju „*Sharpening the Green Pencil Contest*”. Prihvatio sam ulogu tajnika ovog natjecaja, s obzirom na to da moj engleski nije dovoljno dobar da bih mogao ocjenjivati radove. To je vrlo naporan posao, jer se mora odrađivati brzo i spretno, naročito s pristiglim radovima, sve se treba pažljivo bilježiti i sačuvati, te osigurati anonimnost pristiglih radova. Ove godine sam također prevodio neke pjesme na rumunjski, kako bih olakšao posao prosudbenoj komisiji. U međuvremenu sam napravio antologiju natjecaja. Bilo je to vrlo zanimljivo iskustvo, a također i priznanje svim članovima komisija na raznoraznim natjecanjima koji su čitali moje radove upućene na natjecaje. Moj cilj u ovom odličnom timu (Mr. Atanasiu, Mr. Dan Doman i Mr. Cezar Florin Ciobîcă, svi odreda poznati haiku pjesnici) bio je zblížiti haiku pjesnike iz različitih prostora i kultura. Pozvao sam autore iz zemalja koje i nisu

poznate po haiku poeziji na suradnju. Nadam se da će se sljedeće godine na naš natječaj odazvati sudionici iz više zemalja, te da ćemo imati haiku pisan ili preveden na materinji jezik svakog sudionika. Haiku više nije samo japanski i engleski. Haiku je sveobuhvatan i može biti bilježen na bilo kojem jeziku, što i očekujemo od naših pjesnika- natjecatelja.

DVR: Postoji li haiku ili haiku pjesnik čije radove cijenite više od ostalih?

ET: U Rumunjskoj imamo velikog pjesnika, Șerban Codrina, koji je zabilježio mnoge haiku pjesme, tanke i knjige rengi. Vjerujem da on je jedan od velikih haiku pjesnika u svijetu u ovom trenutku. Zašto ostatak svijeta ne poznaje njegovo djelo? Jer nije preveden na engleski. Da bih odgovorim na Vaše pitanje - cjelokupni opus ovog pjesnika moji su najdraži radovi. Jasno, kroz godine sam na Internetu otkrio (posebno na listama nagrađenih haikua na natječajima) veliki broj majstorskih haiku pjesama koje su našle svoje mjesto u mojoj duši i srcu. Nazvao sam ih „jedna od 10 000“. Slijedi nekoliko primjera tih umjetničkih djela kojih se sjećam:

zvjezdana noć...

što je ostalo od mog života
dovoljno je

(Ron Moss, Shiki Mountly Kukai December 2006, First Place)

*

proljetno sunce
otisci ruku moje mrtve žene
na prozorskom oknu

(David Cobb, The Fourth Ashiya International Haiku Festa, 2005, Takahama Kyoshi Award)

*

cvjetovi šljive
stvaram planove
za svoj pepeo

(Carolyn Hall, The Robert Spiess Memorial Haiku Contest, 2006, First Prize)

vratiti se
ili se ne vratiti –
zimski sumrak

(Leszek Szeglowski, *Daily Haiga*, 2010)

DVR: Haiku prolazi kroz svoje mijene, baš kao i sve u životu. Haiku pjesnici zapadne Europe i SAD-a vole govoriti o Jugoistočnoj Europi kao uporištu specifičnog haikua, uvjetovanog još uvijek poluurbanim načinom života, kulturom, jezicima, prirodom, koja ipak nije ranjena u tolikoj mjeri koliko na razvijenijem Zapadu. Ukoliko je sve to točno, hoćemo li izgubiti taj specifični i posebni smisao za haiku koji posjedujemo, kada i naš dio svijeta postane razvijeniji i napučeniji?

ET: Prije nekoliko godina čitao sam jako dobar haiku hrvatskog haiku majstora, zasigurno ga poznajete. U svojoj knjizi pod nazivom „Biglisanje“, rekao sam da nam autor, gospodin Stjepan Rožić govori o „ljepoti prirode jugoistočne Europe, jedinstvene i još netaknute groznicom globalizacije. On nam dočarava kako nitko ne može etiketirati ili staviti *bar kod* na let ptice ili pjesmu slavuja“.

Volim haiku jer me vraća natrag u srž prirode, mada živim u centru grada. Haiku me je, također, vodio u izgubljene prostore i izgubljena vremena. Možda je to nostalgija za prošlim vremenima, zamišljati svijet kao u Orwellovoj „1984“. Moguće je da će se Zemlja dalje razvijati. Istina, to je noćna mora, ali i mogućnost. Sve dok znanost i tehnologija nisu stavljene u službu čovjeka a ne obrnuto, haiku može egzistirati. Naravno, svijet se mijenja, ali čežnja za rajem, da li se ona ikada mijenja? Postoji nada za haiku i za budućnost, mada zemlje gotovo slijepo ulaze u globalizaciju, standardizaciju, u način života bez prirode, u život bez Boga. Možda će haiku pjesma biti oaza za one koji još vjeruju u raj. Jer ti će pjesnici zasigurno pisati o, primjerice, zvijezdama u proljeće, o snježnim pahuljama ili ljetnim kišama, o pjesmama slavuja, o tome kako su ih njihovi preci slušali u noći.

DVR: Mnogo je teorija o haikuu. Što je to - haiku? Mnoge su šume posječene kako bi se objavile brojne knjige o haiku poeziji. A ipak, gotovo je nemoguće reći što je haiku, što je Zen, ako prihvatimo tezu da haiku nosi Zen u sebi. Uvjerena sam da imate svoj pogled na haiku. Možete li ukratko reći, kako doživljavate i živite haiku?

ET: Dok neke škole haikua podržavaju moderni haiku, s manje pravila za pridržavanje, svim srcem volim tradicionalni haiku i nastojim to tako i zadržati u rumunjskom haiku stvaralaštvu. Na svom jeziku pisao sam samo u klasičnoj formi, poštujući slogove stihova, kigo, kireji itd. Bio sam ushićen spoznavši da se i u mnogim drugim prostorima njeguje tradicionalni haiku. U Brazilu, haikai su donijeli japanski emigranti pred stotinjak godina. Čak i danas, haikai na portugalskom jeziku znači ono što je značio davno prije. Isto se događa i u Senegal, gdje postoji haiku natječaj na francuskom jeziku, a kojeg organizira japanska ambasada već 26 godina. Osnivač ovog natječaja bio je gospodin Sono Uchida. Na taj natječaj prihvaća se samo haiku u tradicionalnoj formi od po 5-7-5 slogova te u tri stiha. Na prostorima haikua pisanog na rumunjskom, talijanskom, holandskom, kastiljanskom ili katalonskom jeziku, događa se ista stvar. Korijenje vezano uz tradicionalni haiku nije posjećeno. Čak i u SAD-u, The Yuki Teikei Haiku Society respektira tradicionalni haiku.

Moje je mišljenje, nakon mnogo godina istraživanja i učenja, da haiku poštuje tradiciju samo na prostorima i u zemljama koje su prihvatile haiku od rođenih Japanaca. Na prostorima na kojima su haiku donijeli putnici u Japan, pjesma je izgubila korijenje i okrenula se novoj vrsti poezije, mikropjesmi, odnosno modernom haikuu. Čitao sam o ideji da na engleskom manje slogova predstavlja bolji način pisanja haikua, da je manje slogova dobro za haiku. Možda je tome tako, ja nisam stručnjak za jezične znanosti, ali dobro čitam haiku čak i na engleskom, u formi 5-7-5 slogova, sve redom poznatih haiku majstora.

Zen i haiku... moram reći da nije neophodno baviti se meditacijom kao što to čine Zen monasi. Isto prosvjetljenje, isto bogatstvo osjećaja ili isti mir svijesti može zadobiti svatko od nas, bez obzira na način na koji molimo ili meditiramo. To je Božji dar, a ne zasluga našeg napora. Dobro napisan haiku djelo je nastalo u suradnji s Bogom. Većina nas to ne prepoznaje, i to je žalosno. Inspiracija za „jedan od 10 000 haikua“ ne traži se u maniri Zena. Dođe samo, ako dođe.

Kao zaključak, za mene haiku znači oboje, i ritam (forma) i estetske vrijednosti (s ili bez Zena), ne samo ritam ili samo estetika. To je poput kimona. Vještinom ga možete napraviti bilo gdje u svijetu, čak i ako niste Japanac. Naravno, ne s japanskom tkaninom, no sašivenog po uzoru na japanski kroj. Ukoliko kimonu odrežete rukave ili ignorirate obi (pojas) kako biste ga učinili modernijim, tada više

nemate stvarni kimono. Estetske razlike od mjesta do mjesta mogu postojati, ali ritam i forma ostaju. Boje, uzorci itd., mogu se adaptirati prema mjestu stvaranja.

ĐVR: Dozvolite da Vam poželim mnogo dobrih i majstorskih haikua u budućnosti, da ih podijelite s onima koji vole haiku, te Vam se zahvaljujem za strpljenje i vrijeme darovano ovom našem razgovoru.

ET:

Hvala Vama na ljubaznim riječima i željama. Moram reći da sam zahvalan hrvatskim haiku pjesnicima na njihovoj ideji o jedinstvu. Uvijek govorim svojim haiku prijateljima ovdje u Rumunjskoj o vašem primjeru, kojeg bismo trebali slijediti. Također, smatram da je haiku jedan od ključnih poveznica za prijateljstvo, te da nije važno što ta prijateljstva političari nastoje raskinuti. Činjenica da hrvatski, slovenski, srpski, makedonski i crnogorski haiku pjesnici mogu biti prijatelji u haiku poeziji, veliko je postignuće ove poezije u ovom našem malom svijetu. Već sam spomenuo svog trećeg učitelja; sve haiku pjesnike koje sam čitao putem Interneta. Među njima, i Đurđu Vukelić Rožić. Vi ste me naučili, bez da išta kažete, da je radost dijeljenja pjesme s drugima jednako važna kao i dobitak nagrade, vi ste me bez riječi naučili što znači skromnost. Haiku pjesnik bez skromnosti nije haiku pjesnik. Možda pjesnik, ali nikada haiku pjesnik.

Jesen, 2012.g.

Prijevod na hrvatski Đurđa Vukelić Rožić

Lektorirala: Maja Bregović, prof.